

Mikä kirja tämä oikein on: oppikirja, tietokirja, tutkimustulosten, teorioiden ja näkökulmien yhteen kokoaminen, poleeminen politiikan kritiikki, verotuksen uudistustarpeiden perustelu? Tämä on näitä kaikkia, oikea *Pikku Jättiläinen*, mikä tekee kirjasta sekä jännittävän että kuormittavan. Kirjassa on luettavaa kaikille, sykkipä sydän vasemmalla tai oikealla. Matti Tuomalalla se sykkii vasemmalla, eikä hän sitä peittele.

Hänen esityksestään käy ilmi, että talusteorioissa ja eriarvotutkimuksessa on kaikkialla paljon arvolatauksia ja ideologiaa, joka usein halutaan pukea oikeassa olemisen ja (ainoan) totuuden hahmoon.

On vaikea kuvitella, että Suomessa voisi lähivuosina esiintyä uskottavasti ministerinä, johtavana virkamiehenä tai keskeisenä journalistina, jollei ole tutustunut Matti Tuomalan kirjaan. Luku-urakka on melkoinen, ja

siihen sisältyy myös vaatimus luetun kriittisestä ymmärtämisestä. Vasta sen jälkeen voi lukea myös kohdistaa kritiikkiä Tuomalan päätelmiin. Ne on kirjassa esitelty selkeästi ja luettavalla tyyllillä, mikä auttaa tasokkaan kritiikin esittämisessä. Lukijaa on kuitenkin syytä varoittaa, että ahmimalla lukeminen voi tukehduttaa, vaikka kirjan sisältö voisi siihen houkuttaa.

Donitsitaloustieteestä apua maailman ongelmiin?

HANNU UUSITALO

Kate Raworth on brittiläinen taloustutkija, joka on toiminut muun muassa kansalaisjärjestö Oxfamin tutkimusjohtajana ja ollut laatimassa YK:n kehitysraportteja. Vuonna 2017 hän julkaisi kirjan *Doughnut Economics – Seven Ways to Think Like a 21st Century Economist*. Se on saanut tunnustusta tärkeänä taloutta koskevana puheenvuorona. Kirja on valtavirtataloustieteen kritiikkiä, mutta vahvemmin se on hahmotelma uudesta taloustieteestä, jossa ekologinen, sosiaalinen, poliittinen ja taloudellinen kestävyys on ytimessä taloudellisen kasvun sijaan. Terra Cognita -kustantaja ansaitsee tunnustusta: kirja ilmestyi Juha Pietiläisen suomentamana jo vuonna 2018 nimellä *Donitsitaloustiede – seitsemän tapaa ajatella kuin 2000-luvun taloustieteilijä*. Luin kirjan kuitenkin alkukielellä.

Raworthin keskeinen ajatus on tavallaan itsestään selvä. Jokaiselle sosiologille (ja monille muille yhteiskuntatieteilijöille) on selvää, että taloudellinen kasvu on keino, ei päämäärä. Sosiologit ovat tehneet hyvinvointitutkimusta jo 1970-luvulta alkaen, ja muun muassa kansainvälisten organisaatioiden kehittämät sosiaali-indikaattorit osoittavat, että kasvua ei pidetä päämääränä.

Raworth kuvaa hyvin, että monet ekonomistit, erityisesti klassisen taloustieteen edustajat, ovat olleet tällä kannalla. Suomalaisista vanhan polven taloustieteilijöistä tulee mieleen Hugo E. Pipping, joka 1930-luvulla korosti elintason parantamista talouden päämääränä. Muutamat nykytaloustieteen huipunimet ovat kaivanneet taloustieteeseen tästä lähtökohdasta kumpuavia muutoksia.

Kate Raworth
Doughnut Economics
Seven Ways to Think Like a 21st Century Economist
Penguin Random House, 2017

Omat keskusteluni nykyisten suomalaisten taloustieteilijöiden kanssa vahvistavat käsitystä, että valtaosa heistä pitää kasvua keinona, ei tavoitteena. Raworthin keskeinen pointti on kuitenkin se, että taloustieteen opetuksessa ja tutkimuksessa tämä lähtökohta unohtetaan jo alkuunsa. Paul Samuelson, modernin taloustieteen oppi-isä, kehitti talusteoriaa olettaen, että kasvu on taloustieteen tutkimuskohde ja talouden liikkeelle paneva voima. Samalla tiellä ollaan edelleen. Taloustiede on onnistunut kehittämään mallejaan vahvan matemaattisen ja tilastotieteellisen välineistön avulla. Tällä ta-

valla on päästy pitkälle. On saatu jo melkein luonnontieteen status, ja taloustieteelle melkein Nobel-palkintokin. Tavallaan taloustieteestä on tullut menestyksensä vanki. Hyvinvointi on päämääränä enemmänkin tyhjää puhetta kuin todellinen tutkimusta ohjaava asia.

Kirja varmaan ärsyttää monia taloustieteilijöitä, jos he ylipäättään katsovat tutustumisen tällaiseen talousjournalistiseen kirjaan vaivan arvoiseksi. Taloustiedettä on monenlaista (kuten kirjastakin käy ilmi), eikä kritiikki aina osu taloustieteellisen tutkimuksen monenlaisiin virtauksiin. Mieleen tulee helposti leegio vastaväitteitä, joilla ekonomistit puolustavat oppirakennelmaansa. Minua taas häiritsee kirjan eräänlainen taloustieteen imperialismi, josta muun muassa taloustieteilijä ja tieteenfilosofi Uskali Mäki on puhunut. Raworth tuntuu ajattelevan, että kapitalismin kurssinmuutos tapahtuu, kunhan onto puhe hyvinvoinnista talouden päämääränä korvautuu uudella ajattelutavalla ja talouden toimintatavat asettuvat tai asetetaan uuden päämäärän palvelukseen. Raworthin puolustukseksi voi sanoa, että pysyäkseen hallittuna rajaus – Raworthin tapauksessa taloustieteeseen – on välttämätön.

Miten sitten 21. vuosisadan ekonomistin pitäisi ajatella? Raworth vaatii taloustieteen ajattelutapaan seitsemän muutosta. Vapaasti suomennettuina ja hieman avattuina ne ovat:

1) Aseta taloudellisen kasvun tilalle päämääräksi donitsi, ihmiskunnan turvallinen ja oikeudenmukainen tila, jossa talous on uusintavaa ja uudelle-

leenjakavaa, 2) hylkää käsitys markkinoiden itseriittoisuudesta ja oivalla markkinoiden olevan juurtuneena (*embedded*) yhteiskuntaan, yksi sen systeemin osa, 3) korvaa *homo economicus* sosiaalisesti sopeutuvalla ihmiskuvalla, 4) luovu tasapainoajattelusta ja omaksu dynaamisen kompleksisuuden ajatus, 5) unohda ”kasvu tasoittaa erot” -ajattelu ja suunnittele taloutta niin, että se on uudelleenjakava, 6) unohda ”kasvu siivooa jälkensä” -ajattelu ja korvaa se uusintavalla, voimavaroja ylläpitävällä tai niitä elvyttävällä ajattelulla ja 7) luovu kasvuaddiktiosta, epäile jatkuvaa kasvua.

Isoja teemoja, jotka merkitsevät valtavaa muutosta taloudelliseen ajatteluun. Raworth sanookin, että ohjelma voi tuntua hullulta tai naiivilta ilmastonmuutoksen, väkivaltaisten konfliktien, pakolaisuuden, muukalaisvihan ja finanssimarkkinoiden sisäsyntyisen epävakauden maailmassa. Muutos on kuitenkin jo iduillaan. Raworth kertoo monista eri puolilla maailmaa käynnissä olevista muutoksen tuulista. Tässä kirja on ehkä heikoimmillaan: esimerkit ovat ikään kuin pieniä puhaluksia valtavirran kääntämiseksi. Raworthin omana ohjelmana on muuttaa ekonomistiajattelua ja koulutusta.

Raworth näkee talouden olevan syvästi ”upoksissa” yhteiskuntaan ja fyysiseen ympäristöön. Mielikuva taloudesta pitää muuttaa eksponentiaalisesta kasvukäyrästä ja kysynnän ja tarjonnan tasapainosta donitsiksi.

Donitsin ”reiässä” on talouden sosiaalinen perusta. Sitä voidaan kutsua hyvinvoinniksi ja hyvinvoinnin yhteiskunnalli-

siksi edellytyksiksi: vesi, ruoka, terveys, koulutus, tulot ja työ, rauha ja oikeus, poliittinen vaikuttaminen, sosiaalinen yhdenvertaisuus, sukupuolten tasaarvo, asuminen, verkostot ja energia. Ovatko juuri nämä hyvinvoinnin ytimessä, on jatkuvan keskustelun aihe, mutta se ei nyt ole oleellista. Jotain tällaista kuitenkin.

Donitsin ulkoreuna muodostaa ekologisen katon, jota ei voida kestäväällä tavalla läpäistä. Kun katosta mennään läpi, niin syntyy tunnettuja ongelmia: kemiallinen saastuminen, typpi- ja fosforipäästöt, makean veden puute, maan eroosio, biodiversiteetin pieneneminen, ilmansaastuminen, otsonikerroksen supistuminen ja ilmastonmuutos. Sosiaalisen perustan ja ekologisen katon välillä on alue, jossa on ihmiskunnan turvallinen ja oikeudenmukainen tila ja jossa talous on uusintavaa ja uudelleenjakavaa.

Jotain tällaista kokonaisvaltaista systeemistä ajattelua tarvitaan niin taloustieteessä kuin muissakin yhteiskuntatieteissä. Raworth on rohkea nainen, ja aloittanut työn taloustieteestä, jonka linnake on vahva ja vastarinta suurta. Yhteiskunnallisen ohjelman siirtyminen donitsitalouteen tai sen suuntaan on radikaali tai jopa vallankumouksellinen, kuten Raworthin analyysit vaadittavista muutoksista osoittavat. Minä olen pikemminkin Karl Popperin esittelemän vähittäisen sosiaalisen insinööritaidon kannalla. Raworth kuitenkin artikuloi uuden ajattelutavan puolesta kirkkaasti ja luovasti.